

Väldiga skogsbränder under 1800-talet

1800-talet kan med ett visst fog betecknas som de stora skogsbrändernas århundrade, eftersom större och mindre skogsbränder förödde stora områden på många byaskogar. Minnet härav kunde spåras på åsar och moland till långt in i vår tid, ty så länge storskogen, de resliga furorna, fanns kvar bar dessa oftast synliga märken i s. k. »brandlyror» som ett påtagligt minne från det tillfälle, då skogseld rasade på marken men ej förmått nå trädens kronor.

Minnet av de härneda nämnda bränderna har levat i generationer och har återberättats för mig av gamla sockenbor. Givetvis kan även skogsbränder ha inträffat på andra byaskogar under perioden men dessa har i så fall varit av mindre omfattning, eftersom minnet av dem ej levt vidare.

Brand genom två socknar

År 1844 inträffade en väldig skogsbrand, som sträckte sig i ett flera kilometer brett bälte på norra sidan av Gide älv från Bosvartberget i Björna till Norrgidsjö i Gideå socken, en sträcka på c:a tre mil.

Nybygge omvärldes av eld

I mitten av 1850-talet uppstod åter en stor skogsbrand, när man brände en s. k. svedja vid Borgansjön. I den rådande blåsten kastade sig elden in i storskogen. Skogselden gick fram på södra sidan om Björna Lillå över Timmermon, som ligger mellan Frättsjön och Uttersjö by vidare över Stormoliden. Mitt i eldhavet låg nybygget Björnberget. Om denna brand berättade änkan Lotta Kristoffersson, f. 1835, d. 1917, kallad »Lotta in i Lia», som då var piga hos nybyggaren Israel Öman, att det var en sådan värme, att tjäran nästan

kokade på husväggarna. Lotta satt på taket och öste vatten på eldflagorna, och ibland tog det eld i kläderna. Men med förenade krafter klarade sig nybyggarfamiljen.

Då Lockstamon brann

Denna brand inträffade en sommar på 1860-talet. Det berättas, att man bränt tjära i en s. k. tjärdal intill Lockstakullen. Det tog eld i den torra renlaven, och elden spred sig hastigt utöver molandet, och först när ett stort markområde runt kullen var avbränt, lyckades ortsbefolkningen stoppa upp branden, som då hade nått fram till några små sjöar intill Nylidens byarågång. Såren är nu läkta, och vacker barrskog växer åter på området.

Luffare tände på i Gruvberget

Omkring år 1880 misstänktes några luffare, som det var gott om på den tiden, ha gjort upp eld efter landsvägen norr om berget. Om de därvid varit oförsiktiga förmåler ej historien, men en stor skogsbrand blev det. I den kraftiga stormen härjades hela berget utom den västra sidan mot landsvägen, där byn haft en rågsvedja. Elden gick fram i sydlig riktning, och ett tag befarades det, att norra delen av kyrkbyn skulle jämnas med marken. Det berättas, att befolkningen därför burit ut bohaget på åkern. Man lyckades dock stoppa elden cirka en kilometer från byn. Då hade ett stort område avbränts. I slutet av 1880-talet sådde Gideå & Husums AB granfrö, och det blev den grannaste skog, som sedan gallrats flera gånger.

Då Björna kyrka hotades av eld

En annan stor skogsbrand inträffade den 26 juni 1891. Här besannades ordspråket, att »av en liten gnista kan bli en stor eld». Järnvägsbygget stod just inför sin avslutning, och det berättas, att några rallare satt ute i gräset vid bagare Brännlunds bageri ett litet stycke från kyrkan. De rökte och tärde »kaffekask» enligt tidens sed. Kanske var kortleken även med.

Alltnog, det började brinna i torrt gräs och pinnar, och eftersom det rådde hård västlig storm vid tillfället, stod elden ej att hejda. Turligt nog klarade sig den intilliggande kyrkan, skolan, sockenstugan och den ringa bebyggelsen uppe på Tenhållen, som denna del av kyrkbyn kallades sedan gammalt. Elden utbreddes sig österut mot järnvägen och hade då nått både Gideälven och Lillån. Under eldens framfart lär handlare Malmgrens mangårdsbyggnad ha brunnit ner.

Björna by efter den stora branden sommaren 1891. Bilden tagen från kyrktornet.

Nära ögat var det också att förvaltarbostaden intill järnvägsstationen skulle ha rönt samma öde. Till förvaltarboställets ladugård hade just grundbjälkarna lagts. Vid en reparation av den många år senare uppmärksammades, att stockarna blivit brända. Arbetet med stambanan var just då i sitt sluteskede, både stationshus, järnvägsmagasin och förmansstuga var uppförda, men endast stationshuset klarade sig undan elden. Trots rallarnas intensiva arbete brann en del järnvägsmaterial upp. En sorglustig händelse inträffade därvid. När de insåg hur det skulle gå, lastade de en mindre järnvägsvagn med diverse saker, som de kunde få tag på, skjutsade iväg vagnen som med god fart gav sig iväg efter lutningen mot Lillån och upp mot byn Torsbacken. Vagnen rullade så fram och tillbaka otaliga gånger och stannade slutligen vid Lillån, där den brann upp!

Elden fortsatte vidare och härjade det område där nuvarande stationssamhället ligger och kom så fram till Gideälven och Gidenäset men kunde ej passera älven.

Spännande var det dock i Gide by, ty eldflagor kastades över älven, och taken skulle ha fattat eld, om byborna ej varit på sin vakt. I ett skede av branden var det så kritiskt, att man flyttade ut bohaget till säkrare platser.

Efter branden såg det gräsligt ut. Endast grova tallar hade klarat sig på mindre områden, eljest var allt svartbränt på en yta av cirka fyra kvadratkilometer. Tur i oturen var att ingen människa skadades.

Branden var ett märkligt skådespel, berättar en som såg det. Rök och eldslågor syntes vida omkring i grannbyarna. Trots ihärdigt arbete av ortsbefolkningen och hjälp från grannsocknen Gideå hade branden tagit sin tribut under de dagar den pågick. Brandberedskapen under 1800-talet var ju heller inte så väl utvecklad som nu, och kommunikationerna med yttervärlden var ju nästan obefintliga, så av en liten gnista höll en hel bygd på att förödas.